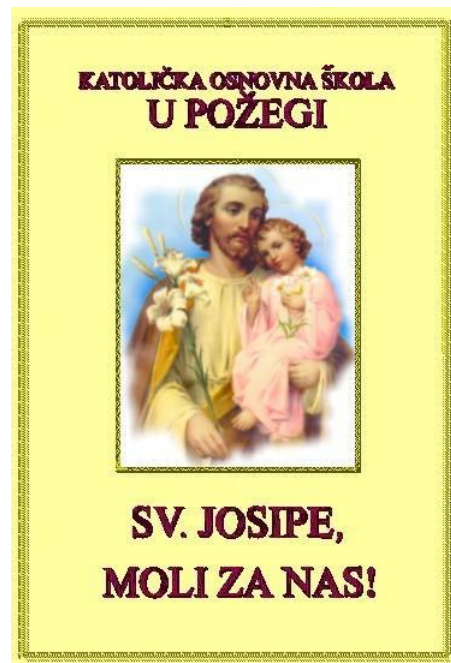

[naziv tvrtke]

Antički kviz

[podnaslov dokumenta]

Katolička osnovna škola u Požegi
1.3.2018.

ANTIČKA (KLASIČNA) KNJIŽEVNOST

Naziv antička književnost potječe od latinske riječi (lat. antiquus: star, starinski), a u najširem smislu odnosi se na starinu. Također, naziva se i klasičnom književnošću jer nije samo stara, nego i u vrijednosnom smislu uzorna, dragocjena, visoko vrijedna, dostojna oponašanja. Dakle, djela antičke književnosti predstavljaju temelj europske kulture.

Antička se književnost dijeli na grčku i rimsku književnost, tj. na književnost stare Grčke i Rima. Njezin tijek pratimo od pojave Homerovih epova (8. st. pr. Kr.) do pada Zapadnoga Rimskog Carstva (476. g.). Antika je posljednje razdoblje starog vijeka nakon kojega slijedi srednji vijek.

GRČKA I RIMSKA KNJIŽEVNOST

1. GRČKA KNJIŽEVNOST

Grčka književnost i umjetnost oslanja se na mitologiju (grč. μῦθος čitaj: mythos: riječ, govor; basna, priča) koja pripovijeda o postanku svijeta, bogovima i herojima, njihovu djelovanju na ljude i svijet koji nas okružuje. Grci su preuzeli vjerovanja o postanku svijeta od sumerskih uzora i mezopotamske mitologije. Tako je svijet prema njima nastao djelovanjem Urana (Neba) i Gee (Zemlje), koji su rodili titane, starije bogove (Ocean, Rea, Kron...). Razdvajanje Neba od Zemlje obavio je titan Kron, a Zeus mu je preuzeo vlast. Vladao je s Olimpa, njemu uz bok živjeli su njegova supruga Hera (zaštitnica braka), kći Atena (božica mudrosti i rata), Apolon (bog Sunca i umjetnosti), Artemida (božica lova), Ares (bog rata), Afroditin suprug Hefest (bog vatre i obrtnika), Dioniz (bog vina) i drugi nebesnici.

Najjasnije stranice o životu olimpskih bogova ispjevao je Homer u svojim epovima; njegovi bogovi u olimpskim palačama žive poput junaka, ali vladaju se kao ljudi – osjećajni su, prepiru se, svađaju i tuku, ljubomorni su, proždrljivi, sretni i nesretni, skloni sitnim smicalicama i podvalama, ali i skloni nagraditi vjernost i dobrotu. O svojim su junacima (Ahileju, Odiseju, Heraklu, Perzeju, Gorgoni, Tezeju i drugima) Grci pjevali himne i epske pjesme prigodom svečanosti posvećene olimpskim božanstvima. Sačuvane su mnoge himne i ode, od kojih se neke pripisuju čak i Homeru, a svoje vrhunce doživljavaju u Pindarovim djelima.

•KNJIŽEVNOST I RAZVOJ KAZALIŠTA

Antička grčka književnost svoje prave početke veže uz 8.st.pr. Krista, od pojave Homera. Dijeli se na nekoliko razdoblja:

1. ARHAJSKO RAZDOBLJE (750. - 450. g. pr. Kr.) – razdoblje epova, basni i lirskih pjesama; u njemu nastaju Homerovi epovi Ilijada i Odiseja. - glavni predstavnici lirike bili su Alkej, Sapfa, Anakreont i Pindar - najznačajniji predstavnik basne toga doba bio je Ezop

2. KLASIČNO RAZDOBLJE (450. – 323. g. pr. Kr.) – razdoblje u kojem su osobito razvijene komedija i tragedija te djelovanje grčkih filozofa - najpoznatiji grčki tragičari bili su Eshil, Sofoklo i Euripid; od komičara Aristofan; a veliki su grčki filozofi toga doba Platon i Aristotel.

3. HELENISTIČKO RAZDOBLJE – dijeli se u dva razdoblja: **aleksandrijsko** (Aleksandrija je najveće kulturno središte; od književnih vrsta dominiraju kratke lirske pjesme; osobito epigram (grč. ἑπίγραμμα čitaj: epigrama – natpis; kratka lirska pjesma koja je duhovita i satirična)) te **rimsko razdoblje** (od 30. god. pr. Kr. Grčka pada pod rimsku vlast i više nije samostalna država pa Grci samo čuvaju svoju slavnu prošlost njegovanjem svoje baštine). Prvi pravi grčki lirski pjesnik bio je Arhiloh. Pjesme su se pjevale uz pratnju žičanih instrumenata – lire i kitare. Otuda i naziv za **književni rod lirika – grč. lyra** (prve pjesme izvodile su se uz glazbenu pratnju). Na otoku Lezbosu nastale su u 6.st. pr. Kr. svjetovne pjesme, a najpoznatiji predstavnici svjetovne poezije, tzv. monodijske melike, bili su Alkej i Sapfa. Oboje su ostavili u nasljedstvo dvije vrste strofa – alkejsku (strofa sastavljena od dva jednaka i dva različita stiha - 2 4 jedanaesterca, 1 deveterac i 1 deseterac) i sapfičku - kitica od tri sapfička stiha ili jedanaesterca (dva troheja ili spondila, zatim daktil, trohej i spondej) i jednoga adoneja (daktil i spondej). Sapfa je također dobila naziv desete muze. Prvi pjesnik vina, životnih radosti, veselja i užitaka – Anakreont iznio je u svojim pjesmama jednostavnim jezikom, duhovitošću i raspoloženjem strastvenu ljubav prema životu. Osim pjesama koje su izvodili solo pjevači, na Kreti se razvila zborska pjesma (tzv. korska lirika). Nastala je kao pobožna pjesma iz junačkog kola te se udomaćila u Sparti, a zatim je prodorom u Arg, Delfe i Atenu stekla naklonost publike pa su se za zborsku pjesmu počela

organizirati natjecanja. Zborska je pjesma bila pobožne i svjetovne tematike. Najčešće su se pjevale himne, hvalospjevi bogovima i herojima te ditirambi (zborske pjesme ispjevane u čast boga Dioniza; slave život u prirodi i životne radosti grč. διθύραμβος čitaj: dithirambos). Svečanosti u slavu boga Dioniza obilježene su pjesmom i plesom. U njima je postupnim odvajanjem jednog pjevača i formiranjem zbora došlo do zametka tragedije. Prve se takve izvedbe pripisuju Tespisu 534. pr. Kr. u Ateni. Putovao je svojim kolima i priređivao predstave u čast Dionizu. Sačuvan je i veći broj antičkih tužaljki, pobjedničkih pjesama, djevojačkih pjesama, svatovskih, pohvalnica itd.

Himne su Grci ispočetka pjevali kao molitve, a od srednjeg vijeka himna se počinje pjevati u slavu Božju da bi od razdoblja romantizma dobila značenje koje ima danas – zanos i veličanje nacionalne slave s naglašenim domoljubnim osjećajima i uzvišenim tonom. Lirska je pjesma govorila o osjećajima pojedinca, trebala je dirnuti u srce svojih slušatelja i podsjećati ih na proživljene sretne trenutke ili dane očaja, nade, straha ili ushićenja. Pindar je grčki pjesnik kojemu slava pripada kao najvećemu pjesniku oda (svečanih i uzvišenih lirskih pjesama koje pjevaju o nekim povijesnim događajima, osobama ili drugim važnim događajima za neku zajednicu).

Najpoznatiji epski pjesnik grčke književnosti bio je **Homer**. Autor je grčkih nacionalnih **epova – Ilijade i Odiseje**. Za Homera se pretpostavlja da je bio slijep, a pjevao je svoje pjesme putujući od mjesta do mjesta.

Epovi Ilijada i Odiseja ispjevani su u najpoznatijem i najstarijem antičkom stihu – heksametru koji se sastoji od šest stopa pa se u nas zvao i šestomjer. Ilijada je junački ep; dobila je naziv od Ilija – drugog imena grada Troje, a sadržaj za ep uzet je iz priče o Trojanskom ratu između Ahejaca i Trojanaca koji je trajao 10 godina. Ep prati zadnjih 50-ak dana rata, a radnju pokreće srdžba glavnoga ahejskog junaka – Ahileja kojemu je kralj Agamemnon oteo njegov ratni plijen – prekrasnu robinjicu Briseidu te on radi toga odbija sudjelovati u bitkama. Pustolovni i obiteljski ep Odiseja u 24 pjevanja prati Odiseja, velikoga ahejskog junaka koji je osmislio trojanskog konja te Grcima donio pobjedu nad Trojancima. Odisej se vraća u rodni grad Itaku, gdje ga čeka vjerna supruga Penelopa i sin Telemah, nakon desetogodišnjeg lutanja. Na lutanje je osuđen jer je razljutio boga Posejdona - oslijepio mu je sina, jednookog diva, kiklopa Polifema. **Oba epa sastoje se od 24 pjevanja**. Homer je u njima opjevao bogatstvo i glad, junaštvo i kukavičluk, tragične događaje, velike ljubavi, obiteljsku sreću, smiješne trenutke svojih

junaka, a izvor za oba djela bila mu je mitologija. Kazalište je u staroj Grčkoj igralo veliku ulogu. Pratilo je suvremena povijesna zbivanja, ali i s puno zanimanja govorilo o bitnim pitanjima čovjekova opstanka.

Grčka je **drama** nastala iz dionizijskih svečanosti održavanih u čast bogu Dionizu ili Bakhu, tj. iz ditiramba, korske pjesme koja se izvodila uz ples i sviranje, a u početku se sastojala od naizmjeničnog istupanja zbora i zborovođe. Prve takve izvedbe pripisuju se **Tespisu** u 6.st.pr. Krista, stoga se on smatra **začetnikom tragedije**. Sve uloge u grčkom kazalištu igrali su muškarci noseći na licima maske. Prema prvim maskama tragedija je i dobila ime jer su prvi glumci nosili maske nalik na jarčeve (grč. τράγος čitaj: tragos+ ὥδή čitaj: ode = jarčeva pjesma). Prvi je reformator grčkoga kazališta bio Eshil – uveo je drugog glumca, Sofoklo uvodi trećeg glumca, a Euripid na pozornicu postavlja i kulise. Kazalište se sastojalo od skene (pozornice grč. σκηνή čitaj: skene), orchestre (prostora za kor koji je pjevao i plesao grč. ὀρχήστρα čitaj: orchestra) i polukružnog teatrona, gledališta (lat. theatrum < grč. θέατρον čitaj: theatron).

Tragedija mora sadržavati:

1. tragičnog junaka
2. tragičnu krivnju
3. tragični završetak
4. uzvišeni stil
5. katarzu (grč. κάθαρσις čitaj: katharsis): probuđeni osjećaji sažaljenja kod gledatelja i time pročišćenje gledateljevih osjećaja.

Veliki grčki tragičari i njihova najpoznatija djela:

- Eshil: Okovani Prometej, Oslobođeni Prometej, Prometej vatronoša (trilogija o titanu Prometeju koji je pomogao ljudskom rodu)
- Sofoklo: Kralj Edip, Antigona, Elektra
- Euripid: Elektra, Medeja, Ifigenija u Tauridi.

U 5. i prvoj polovici 4. st. pr. Kr. živio je i Atenjanin **Aristofan, najglasovitiji grčki komediograf**. Poznatije su mu komedije *Žabe*, *Oblaci*, *Ptice* i dr. Od drugih grčkih komediografa izdvaja se i Menandar. Sačuvana mu je u cijelosti samo komedija *Čovjekomrzac*. Komedije su redovito nastojale prikazivati aktualne društvene mane i slabosti, poroke i svaki oblik neprihvatljivoga ponašanja. Obuhvaćale su fantastične elemente. Komedije su zabavljale puk; dijalozi su se često prekidali pjesmom i plesom, čime se ublažavalo ismijavanje i izrugivanje društva i pojedinaca.

2. RIMSKA KNJIŽEVNOST

Grad Rim, nastanjen najprije Latinima, središte je nastanka književnosti na latinskom jeziku. Rimska je književnost na neki način bila posrednik pri unošenju grčke kulture u temelje europske književnosti. Ona je ostalim europskim narodima prenijela grčko pjesništvo – njihove teme i književne oblike. Zahvaljujući rimskom caru Augustu, Rim je dobio dvije velike javne knjižnice pa je knjiga tek u ovom razdoblju prihvaćena kao sredstvo komunikacije. Upravo su javne rimske knjižnice sačuvale dragocjenost antičkog duha i znanja.

• RAZDOBLJA RIMSKE KNJIŽEVNOSTI:

PRVO ILI UVODNO RAZDOBLJE (do 240. g. pr. Kr.) – u njemu dominira usmena književnost

DRUGO ILI ARHAJSKO RAZDOBLJE (240. - 80. g. pr. Kr.) – najveći procvat doživljava komedija koja se razvija pod grčkim utjecajem. Njen najveći predstavnik je Tit Makcije Plaut.

TREĆE ILI ZLATNO RAZDOBLJE (80. g. pr. Kr. -14. g. poslije Krista) – razdoblje najvećega uspona rimske književnosti. Tada stvaraju najveći lirski pjesnici – Gaj Valerije Katul, Kvint Horacije Flak, Albije Tibul. U ovom razdoblju Vegilije piše rimski nacionalni ep – Eneida; Ovidije svoju zbirku priča Metamorfoze. Zlatno razdoblje rimske književnosti dijeli se na Ciceronovo doba i Augustovo doba.

ČETVRTO ILI SREBRNO RAZDOBLJE (14. - 117. g. poslije Krista) – dolazi do miješanja književnih rodova; od književnih vrsta javlja se basna (najpoznatiji basnopolisac bio je Fedro) te epigram čiji je najpoznatiji predstavnik Marko Valerije Marcijal.

PETO RAZDOBLJE ILI RAZDOBLJE PROPADANJA (117. g. - 476. g.) – najveći doprinos ovome razdoblju daje kršćanska književnost. Najistaknutiji su lirski pjesnici živjeli u Augustovu dobu; među njima se proslavio Gaj Valerije Katul koji je svoje aristokratske stihove ljubavnih pjesama posvetio prelijepoj i raskalašenoj Klodiji, svojoj neostvarenoj ljubavi. Osim Katula, u Augustovu dobu djelovali su i veliki književnici: Vergilije, Horacije, Propercije. Publije Vergilije Maron i Kvint Horacije Flak vrhunci su rimskoga pjesništva i europski klasici. Horacije je najprevođeniji antički književnik; uzor za pisanje oda, a njegova djelo *Ars poetica* (Pjesničko umijeće) poslužilo je kao uzor književnim kritičarima za procjenjivanje nekog književnog djela. Vergilije je dao najveći doprinos svjetskoj književnosti rimskim junačkim epom *Eneida* koji sadrži 12 pjevanja pisanih heksametrom (po uzoru na Ilijadu i Odiseju). U njemu pjeva o rimskoj slavi i veličini, hrabrosti, pobožnosti i vrlinama prikazujući glavnog lika epa – Eneju koji se smatra začetnikom rimskoga roda. Eneja, trojanski junak, nakon Trojanskog rata luta morima u potrazi za novom domovinom jer je njegova prethodna, Troja, do temelja uništena. Vergilije svojim epom želi proslaviti rimski narod i njegova cara Augusta. Prvih šest pjevanja epa pisao je po uzoru na *Odiseju*, a drugih šest po uzoru na *Ilijadu*.

Najčitaniji je rimski pjesnik bio Publije Ovidije Nazon, autor 250 mitoloških priča u 15 knjiga koje je nazvao *Metamorfoze* (Preobrazbe). Djelo je dobilo naziv upravo po tome što svaka priča završava nekom pretvorbom (npr. pretvorba Julija Cezara u zvijezdu). Ovidije se također smatra najboljim pjesnikom elegijskog distiha u rimskoj poeziji. Najslavniji je rimski govornik Ciceron koji je četiri desetljeća vladao rimskim tribinama, a njegov je jezik ostao pojmom klasičnoga jezika i stila. Drama je u Rimu bila vrlo popularna kao i u Grčkoj, ali nije postigla tako velika imena i rezultate kakve su dostigli njihovi grčki uzori – Eshil, Sofoklo, Euripid, Aristofan. Rimsku dramu proslavio je **najveći rimski komediograf – Tit Makcije Plaut**. Svoje je komedije pisao po uzoru na noviju grčku komediju (čiji je predstavnik komediograf Menandar), ali i pučke komedije. Teme su njegovih djela iz svakodnevnoga, najčešće obiteljskoga života. U njima se pojavljuju tipični likovi (škrt starac, rastrošni sin, lukavi rob...). Plaut svjetsku slavu stječe komedijom *Aulularia* (Škrtac, Komedija o ćupu) koja prati starca Eukliona koji opsesivno čuva blago koje je pronašao u ognjištu predstavljajući se svima kao siromašni starac koji nema novca za udaju kćeri Fedre. **Temu o škrtom starcu od Plauta su preuzeli Moliere i naš komediograf Marin Držić u djelu Skup**. Od Plautovih poznatijih komedija treba spomenuti i komedije Hvalisavi vojnik, Sablasti, Sužnji i dr.

ZAKLJUČNO

Grčka klasična književnost napravila je veliki utjecaj na europsku kulturu, a ujedno i onu svjetsku te na zapadnu civilizaciju. Osim izrazitog utjecaja na kulturu, grčka je književnost unaprijedila i književnost kao takvu u samom smislu. Rimska književnost uvelike je pridonijela razvitku europske kulture i književnosti. Rimska književnost ne postiže osobite rezultate u stvaranju novih vrsta (osim satire) već se usmjerava na usavršavanje postojećeg. Rimska književnost uvelike se oslanja na grčku, ponekad ju čak i doslovno imitira, no kasnije u svojoj povijesti rimska književnost ostvaruje iznimna djela. Suvremena zapadna kultura i civilizacija nezamisliva je bez grčke znanosti i filozofije, bez rimskog prava, bez grčke i rimske arhitekture i umjetnosti. Grčka književnost, te kasnije i rimska, predstavljaju prema mnogima nezamjenjiv temelj i nepremašen uzor svjetske književnosti.

POVIJEST I GEOGRAFIJA

STARA GRČKA

Grci se zovu sva ona plemena koja su naseljavala južni dio balkanskog poluotoka, te prema istoku sve otoke i obale Egejskog mora, a prema zapadu južnu obalu Italije i Sicilije (*Magna Graecia* tj. Velika Grčka). Rimljani su ih prozvali Grci po plemenu koje je živjelo u Epiru oko Dodone, a od Rimljana su to ime za njih prihvatili drugi narodi. Sami sebe Grci su od 7. st. pr. Kr. nazivali Heleni (grč. Helenes), a svoju zemlju Helada (grč. Helas).

Iako su se Grci međusobno razlikovali po društvenom uređenju ili političkim pogledima, uvijek su pokazivali zajedništvo u jeziku, vjeri i borbi protiv **barbara**, tj. onih naroda koji su ugrožavali njihovu slobodu.

Grčki alfabet

Kao što je poznato, za pisanje grčkoga jezika koristi se **grčki alfabet**, koji ima neka slična slova s našom abecedom, a koja opet mogu označavati drugačiji glas u našem sustavu

α	alfa	A	ν	ni	N
β	beta	B	ξ	ksi	Ξ
γ	gama	Γ	ο	omikron	O
δ	delta	Δ	π	pi	Π
ε	epsilon	E	ρ	ro	P
ζ	zeta	Z	σ,ς	sigma	Σ
η	eta	H	τ	tau	T
θ	teta	Θ	υ	ipsilon	Υ
ι	jota	I	φ	fi	Φ
κ	kapa	K	χ	hi	X
λ	lambda	Λ	ψ	psi	Ψ
μ	mi	M	ω	omega	Ω

zapisivanja. Grčki alfabet, kojim su pisali stari Grci, najstarije je pismo koje je i danas, uz manje ili veće izmjene, u upotrebi.

Nastao je na temelju feničkoga jer su Grci s Feničanima bili u dodiru preko trgovine. Grčko se pismo razlikuje od feničkoga slogovnog jer u alfabetu svaki glas ima jedno slovo. U klasičnom obliku grčki alfabet ima 24 slova.

Inače, grčka slova često se koriste u fizici kao oznake za različite veličine te u matematici kao oznake kutova. Zbog toga je dobro biti upoznat s njima.

Egejske kulture

Prostor Grčke oko Egejskog mora

Većina je doseljenog stanovništava indoeuropskog podrijetla. Bavili su se ratarstvom (uzgajali su maslinu, vinovu lozu, ali nisu imali pšenicu), stočarstvom (koze, ovce, goveda), obrtom (izrada nakita – od bronce i bakra, izrada oružja i oruđa – od bronce i željeza), pomorska trgovina - velika ovisnost o moru (ribarstvo, brodogradnja) i suživot s morem.

Plemena Grka su bili izrazito patrijarhalno društvo – velika uloga muškaraca – muškarci su ratnici, imaju pravo glasa i nasljedstva.

U vjerovanju Grci su **politeisti** (mnogobošci) – vjeruju u više bogova koji imaju ljudska obilježja. Sjedište bogova je planina Olimp, ali su zaduženi za sve u životu, prirodi i društvu.

Kretska (minojska) kultura – jedna od najstarijih grčkih kultura

Arthur Evans – engleski arheolog, istraživač - istraživao je kretsku civilizaciju.

Kretsku civilizaciju upoznali smo kroz grad i kraljevsku palaču u Knososu. Ta je palača kralja Minosa, a labris – dvosjekla sjekira simbol je kraljevske moći. Riječ **labrys** povezana je s **labirintom**, građevinom koju je izgradio poznati mitski graditelj DEDAL. Labirint je građevina, zgrada s isprepletenim hodnicima i mnoštvom prostorija, iz koje je teško naći izlaz.

Troja (Ilij)- grad i civilizacija na obali Male Azije

Heinrich Schliemann - njemački je arheolog, istraživač koji je istraživao položaj i civilizaciju stare Troje. Grad Troja bio je velik, bogat i grad okružen bedemima, imao je dobar položaj za kontrolu pomorske trgovine te veliko bogatstvo (Prijamovo blago).

Razlog uspjeha i bogatstva bio je rat s Grcima (12. st. pr. Kr.) otkada je poznat Trojanski rat koji je trajao 10 godina. U ratu se spominje trojanski konj (koji je poslužio za rušenje Troje, a graditelj mu je bio Odisej).

Mikena - grad i civilizacija na poluotoku Peloponezu

Pleme Ahejci izgradili su taj grad. Heinrich Schliemann bio je istraživač Mikene. Poznat je po Atrejevoj riznici – prostoriji gdje se držalo kraljevsko blago, po **Lavljim vratima** (vratima na ulazu u grad) i **kiklopskim zidinama** (velikom bedemu od masivnih blokova kamena koji su, prema vjerovanju, izgradili kiklopi). Osim Mikene, najvažniji gradovi su: Arg i Sparta.

HEROJSKO DOBA - od 18. do 12. st. pr. Kr.

Smatra se kako su se u tom razdoblju najviše doseljavala grčka plemena: Ahejci, Jonjani, Eoljani. Sva ta plemena zajedničkim imenom su Grci (*rimski naziv*). Sami sebe zovu **Heleni**, a svoju domovinu **Helada**.

Zadnji dolaze Dorani koji su poznavali željezo, što im je bila prednost pred ostalima.

Grci su podijeljeni na **plemena, bratstva i rodove**.

U ovom razdoblju nastaju **polis** = gradovi – države, koji su često bili u međusobnom sukobu oko prevlasti. Središte svakog polisa bila je **agora** – otvoreni gradski trg gdje se odvijala trgovina. Gornji grad polisa bio je utvrđen i zvao se **akropola**. Akropola je služila za vjerske obrede i kao sklonište u slučaju napada. Unutar akropole nalazio se i hram posvećen bogu zaštitniku grada. Na čelu polisa je **bazilej** - starješina koji ima ulogu kralja, vojskovođe i vrhovnog svećenika. Polis su obično nasljedne monarhije u kojima najvažniju ulogu ima aristokracija (bogat sloj društva).

Stanovništvo polisa dijeli se na: **aristokraciju** po rodu; one koji su povlašteni, privilegirani i bogatiji (živjeli na akropoli) i **demos** (seljaci, običan puk koji radi teže poslove) i robove.

Akropola je gornji utvrđeni dio grada.

HOMERSKO ILI MRAČNO DOBA - od 12. do 8. st. pr. Kr.

Ovo razdoblje naziva se zbog nedostatka izvora **mračno doba!!!** Ipak, glavni su izvori za poznavanje ovoga razdoblja Ilijada i Odiseja čiji je autor **Homer**. Postoji pitanje o Homeru i njegovoj ulozi u pisanju epova, tzv. Homersko pitanje koje razrađuje različite ideje o tome tko je napisao Odiseju, tj. je li to bio Homer ili više autora.

Velika kolonizacija Grka - od 8. do 4. st. pr. Kr.

Kolonizacija je proces osnivanja kolonija i razdoblje u kojem se razvija obrt i trgovina, što pridonosi novčanoj privredi, razvoju bankarstva. Sve to za posljedicu ima veliki porast stanovništva. Zbog prevelikog broja stanovnika mnogi Grci odlaze na nova područja (po Sredozemnom moru i Crnom moru) i tamo osnivaju nova naselja – **kolonije**. Uzroci su kolonizacije razvoj obrta i trgovine, dužničko ropstvo, nerazvijenost poljoprivrede, prenapučenost (gusta naseljenost) gradova i politički sukobi. Kolonizacija obuhvaća jug Apeninskog poluotoka i Siciliju, sjevernu Afriku i istočnu Španjolsku, te obale Crnog mora.

Grčke kolonije na današnjem hrvatskom tlu

Na našim prostorima grčko je naseljavanje najizraženije na području dalmatinskih otoka i obale:

- Issa =Vis; pronađena je glava božice Artemide i novac, najstarija grčka kolonija na hrvatskom tlu
- Pharos = Stari Grad na Hvaru; pronađen je novac, starigradsko polje na Hvaru (UNESCO)
- Korkyra Melaina = Korčula, Lumbardska psefizma ili natpis
- Traguryion = Trogir: reljef boga Kairosa (mali punašni bog s čuperkom, smatrali su da, tko ga uhvati, podarit će mu u tom trenutku sreću).

Grci su kolonizacijom prenijeli izradu keramike, razvoj pomorstva i brodogradnje, uzgoj vinove loze i maslina te razvoj novčane privrede i pismo (grčki alfabet)

SPARTA

Nastala je na poluotoku Peloponezu, u pokrajini Lakoniji. Prvotno stanovništvo (starosjedioci) bili su Pelazgi. Pokorili su ih Ahejci, ali najveći se razvoj Sparte dogodio nakon dolaska Dorana. Državni ustroj podijeljen je na **dva kralja** – voditelji i organizatori polisa; **geruziju** - vijeće staraca; **apela**- Narodna skupština; pet **efora**(nadzornik, čuvar) koji su kontrolirali sve ostale.

Stanovništvo Sparte

- **Spartanci** (Dorani) – imaju strogi vojnički odgoj, a njihova skromnost i jednostavnost izraženi su kroz lakonske odgovore. Novac su imali od željeza.

- **perijeci**: pokoreni, osobno slobodni, bez političkih prava

- **heloti**: pokoreni, državni robovi; zbog čestih pobuna česti su bili obračuni s njima, slalo se mlade spartanske vojnike da ih umire i pobiju.

Spartanci su slali mušku djecu u gimnazije – škole u kojima bi se pod strogim nadzorom i odgojem odgajali mladi Spartanci – testirajući trčanje i borbene vještine, snalažljivost i sposobnosti u lukavosti i izdržljivosti, često s malo odjeće. (spartanski odgoj)

Peloponeski savez nastao je u 6. st.pr. Kr. U njemu je vodeću ulogu imala Sparta, a pristupili su mu gotovo svi polisi na peloponeskom poluotoku zbog očuvanja aristokratskog uređenja.

ATENA

Osnovali su ga Jonjani na poluotoku Atici. Poznati bazilej Tezej ujedinio je plemena Atike. Politički je ustroj Atene u početku bio aristokratska monarhija (na vlasti je – vijeće starješina, čija vlast je nasljedna).

Nakon nemira i loših vladara Atenjani se bune i Atena postaje aristokratska republika. Vodeću ulogu preuzimaju **ARHONTI** – izabrani vođe na određeno vrijeme u procesu glasovanja.

Drakon je bio atenski zakonodavac s kraja 7. stoljeća pr. Kr. Pretpostavlja se da je oko 621. pr.Kr. popisao dotad nepisane i od aristokracije samovoljno tumačene zakone. Po predaji, njegovi su se zakoni isticali osobitom strogošću („krvlju pisani“) predviđajući

gotovo za sve zločine smrtnu kaznu. Odatle pretjerano strogim zakonima i kaznama, naziv „drakonska kazna“.

Smatra se da je **Solon**, također atenski zakonodavac ukinuo sve Drakonove zakone, osim onih koji se odnose na ubojstvo.

Solon uvodi **timokraciju** - oblik vladavine u kojem su javne funkcije rezervirane za pojedince koji posjeduju određeno bogatstvo ili ugled. Nije izvršio preraspodjelu zemlje. Zakonodavac **Pizistrat** je uveo tiraniju, poticao je gospodarski razvoj Atene.

Tiranija (samovlast), oblik vladavine koja nije utemeljena na pravu i u kojoj vladar (tiranin) nije izabran niti je priznato naslijedio vlast, već vlada protiv volje ostalih i u svoju korist.

ATENSKA DEMOKRACIJA

Demokracija – (vladavina naroda) je politička ideja o vladavini u kojoj sudjeluju svi članovi zajednice (narod), izravnim odlučivanjem ili posredno putem izabranih predstavnika.

Atenska demokracija: pravo izbora imaju samo punoljetni muškarci, a žene, robovi i stranci su bez prava glasa.

Grčko-perzijski ratovi

Uzroci rata su gospodarski (visoki porezi koje su Grci plaćali Perzijancima i novačenje mladih Grka u perzijsku vojsku) i politički (želja Perzije za prevlašću nad Egejskim morem), a povod ustanak u maloazijskom polisu Miletu protiv perzijskog cara Darija I. koji je bio naklonjen Feničanima. Rat prelazi na grčko kopno gdje se odvijaju ključne bitke.

Bitka na Maratonskom polju - 490.g. pr. Kr. kod Maratona Grci su porazili Perzijance. U čast Fidipidu, vojniku koji je otrčao nakon bitke u Atenu kako bi javio o pobjedi nad Perzijancima, trči se **maratonska utrka** (42 195 m).

Bitka u Termopilskom klancu je druga faza rata u kojoj je Kserksov pohod (perzijski car, sin Darija I.): 480.g. pr. Kr. u Termopilskom klancu istakao se spartanski kralj Leonida (simbol hrabrosti i odvažnosti), ali Kserko je nastavio napredovati i stigao do Atene koju je dao razoriti i spaliti.

Bitka kod Salamine - 480.g.pr. Kr. Bila je bitka u Salaminskom tjesnacu – pomorska bitka u kojoj su Grci pod vodstvom atenskog vojskovođe Temistokla namamili perzijsko

brodovlje u uski morski tjesnac te im nanijeli poraz malim i okretnim brodovima i slomili perzijsku vojsku.

Bitka kod Plateje – 479.g.pr. Kr. – Spartanska vojska porazila je perzijsku kopnenu vojsku i Perzijanci su se povukli iz Grčke.

Rat završava 449.g. pr. Kr. Kalijinim mirom sklopljenim na Cipru, a maloazijski gradovi i egejski otoci oslobođeni su perzijske vlasti.

Atenski pomorski (Delski) savez

Osnovan je 478.g. pr. Kr. za obranu od Perzije. Savez je bio pokušaj ujedinjavanja polisa u jednu organiziranu cjelinu, a imao je zajedničku blagajnu, davanje vojnika i brodova. Vodeća je bila uloga Atene, a pristupio je veliki broj polisa nakon grčko – perzijskih ratova.

Periklovo doba – Zlatno doba Atene (444. – 429.g pr. Kr.)

Veliki je uzlet gospodarstva i uloge Atene u ovom razdoblju. Posebno se istaknuo arhont i vođa **Periklo** koji je uveo plaće za obavljanje državnih poslova. Službenici i policija preuzimaju posao koji obavljaju robovi. Značajna je gradnja Dugih zidina – cesta koja je povezivala Atenu s lukom Pirej, što je pogodovalo razvoju pomorstva i trgovine. Obnavlja se atenska akropola razrušena u grčko-perzijskim ratovima, Izgrađen je **Partenon** (hram na atenskoj akropoli posvećen božici Ateni) po projektu kipara Fidije, a razvijala se i umjetnost, kazalište. U književnosti se ističu Sofoklo, Eshil i Euripid (pisci tragedija) i Aristofan (najpoznatiji pisac komedija). Atena postaje središte okupljanja filozofa – mislilaca koji su se bavili pitanjima postanka svijeta i prirode čovjeka. Najpoznatiji grčki filozofi bili su Sokrat i Platon, a kasnije Aristotel. U Periklovo doba u Ateni je djelovao i povjesničar Herodot.

Peloponeski rat 431. – 404.g. pr. Kr.

Politički i gospodarski uzroci rata bili su sukobi Atene i Sparte oko vodstva nad grčkim polisima i utjecaj na Sredozemlju. Atena jača na moru (imaju dobru mornaricu i obalu), a Sparta je jača na kopnu (gdje ima izvrsnu pješadiju).

Prva faza rata završava 421. pr. Kr. Nikijinim mirom – neriješeno. Nakon toga jačala je Sparta te je pobijedila u ratu 404. g.pr.Kr.

Atena je poražena te su potpisali mir pod teškim uvjetima: morala je platiti ratnu odštetu, srušiti zidine koje ju povezuju s lukom Pirej te raspustiti mornaricu i uvedena im je aristokratska vladavina. O Peloponeskom ratu pisao je povjesničar **Tukidid**. U konačnici sukobe polisa u Grčkoj iskoristila je za svoj uspon MAKEDONIJA.

MAKEDONIJA

Filip II. i Aleksandar Makedonski

Zbog slabljenja grčkih polisa jača Makedonija, planinska zemlja koja se smjestila sjeverno od Grčke i bila je uređena kao kraljevina. Stanovništvo Makedonije bavilo se uglavnom poljodjelstvom i stočarstvom. Kralj Filip II. organizira makedonsku **falangu** – organizirani bojni red s dugim kopljima u 6 ili 12 redova. Bitkom kod Heroneje 338.g.pr. Kr. osvojio je veći dio grčkih prostora. Problem mu je bio otpor polisa. Poseban otpor pruža govornik Demosten koji piše **filipike** – poznate govore protiv Filipa II.

Nakon tajanstvene smrti Filipa II. dolazi njegov sin Aleksandar. Doba je to pohoda i osvajanja **Aleksandra Velikog** koji je osvojio Perziju, a Egipat oslobodio perzijske vlasti te je dobio titulu faraona i smatran božanstvom, na istoku je došao do rijeke Ind. Presjekao je Gordijski čvor (prema legendi onaj tko razmrsi taj čvor koji je stoljećima bio zapetljavao, postat će gospodar Europe i Azije. Aleksandar ga je presjekao mačem.). **Babilon** postaje glavni grad Aleksandrove države, službeni jezik je grčki, Zbog njegove prerane smrti njegova država raspala se na tzv. **helenistička kraljevstva** kojima su upravljali njegovi vojskovođe – dijadosi.

HELENIZAM

Uz ovo razdoblje vežemo i pojam **helenizma to je** povezivanje grčke kulture i jezika s jezikom i kulturom naroda starog istoka zbog ideje jednog naroda s jedinstvenim novcem u cilju povezivanja Europe i Azije. Tijekom helenizma djelovali su brojni vrsni znanstvenici, matematičari (Euklid, Arhimed, Pitagora), geograf

(Eratosten, prvi izračunao opseg Zemlje), te filozofi (Aristotel, Zenon, Epikur). a središta helenističke kulture su Aleksandrija (u Egiptu), Pergam (u Maloj Aziji).

OLIMPIJSKE IGRE

Postoji mnogo legendi o nastanku Olimpijskih igara. U najvećem broju legendi bogovi su ti koji su utemeljili Olimpijske igre. Prema jednoj od tih legendi Zeus je priredio igre zbog sreće što je pobijedio oca Krona i zavladao Olimpom.

Povijesne Olimpijske igre počele su **776.g. pr. Kr.**, a od tada Grci broje svoje godine (grčka era) prema Olimpijadama – četverogodišnjim razdobljima između dviju Olimpijskih igara. Olimpijske su igre samo jedne od četiriju velikih igara održavanih u staroj Grčkoj jer su još postojale *Istmijske, Nemejske i Pitijske*, ali Olimpijske su svojom slavom i veličinom nadmašile ostale.

U vrijeme igara trajao je **sveti mjesec** ili **sveti mir (panehelenski, svegrčki mir)**, doba kada se moralo odložiti sve oružje i svi su ratovi morali prestati. Onaj tko mir nije poštivao, morao je platiti veliku kaznu u blagajnu, a od tog su se novca gradili spomenici u Olimpiji. Kada nisu trajale igre, u Olimpiji su živjeli samo svećenici koji su primali putnike koji su dolazili razgledati ljepote Olimpije, a posebno se to odnosi na **Zeusov hram** u kojem je bio **Fidijin kip Zeusa** (jedno od sedam čuda starog svijeta) za koji grčka poslovice kaže da *umire nesretan tko ga barem jednom u životu nije vidio*.

Na igrama su mogli sudjelovati svi slobodni i poštteni grčki građani. Robovi su mogli samo gledati igre, a udatim ženama bio je zabranjen pristup Olimpiji u vrijeme igara. Ako bi neka žena to prekršila, morala je biti bačena s brda Tipeja. Vjerojatni razlog ovakve zabrane leži u činjenici da su se svi sportaši natjecali goli.

Gužva u Olimpiji počinjala je (slično kao i danas) nekoliko dana prije igara, kada bi počeli pristizati ljudi iz svih krajeva Grčke pa je to bila prilika za sklapanje novih prijateljstava,

trgovačkih i poslovnih dogovora, političkih rasprava.... Mnogi su gledatelji zauzimali puno ranije što bolja mjesta pa su na jakim vrućinama mnogi i smrtno stradali.

Petog, zadnjeg dana igara, bilo je proglašenje pobjednika i njihovih rodnih mjesta. Na ovom svijetu **nije moglo biti veće časti do pobjede na Olimpijskim igrama**, a slavu pobjede dijelila je i domovina pobjednika pa se nerijetko događalo da je pobjedniku nuđeno veliko bogatstvo i počasti da promijeni domovinu. Gradovi su svečano dočekivali svoje pobjednike, dizali bi im spomenike, u kazalištima bi imali počasna mjesta, dobivali su doživotnu plaću, bili su oslobođeni plaćanja poreza... Jedan od najslavnijih olimpijskih pobjednika bio je **Leonida** koji je osvojio **12 olimpijskih vijenaca**.

Olimpijske igre nisu bile samo sportsko natjecanje, već su to bila i natjecanja umjetnika, pjevačkih zborova, govornika... Postojalo je čak i natjecanje u ljepoti tijela. To tjelesno i duhovno jedinstvo i ravnoteža starim je Grcima bilo jako važno. Najpoznatiji je umjetnički prikaz duha igara "**Diskobol**" (bacač diska), kipara **Mirona**. Rimljani nikako nisu mogli shvatiti Grke i njihovu potrebu za sportom i sportskim duhom pa je rimski car Teodozije I. 393.g. zabranio Olimpijske igre, a 426.g. Teodozije II. naredio je uništenje Olimpije.

Moderne Olimpijske igre (MOO) obnovljene su u Ateni 1896.g. zaslugom **Pierrea de Coubertina**.

U kontinuitetu su trajale 1200 godina.

Razlika antičkih OI i modernih je u tome što su antičke bazirane na individualnom sportu, a Coubertin je težio i momčadskim sportovima. Smatrao je da sport odgaja mlade ljude i isključivo se vodio tim ciljem. 1925. g. odstupio je s mjesta predsjednika MOO-a. Nakon smrti srce mu je preneseno u Olimpiju prema njegovoj želji.

Hrvatska i Hrvati na OI:

-prvi puta nastupila na OI u Albertvilleu 1992. g. na ZOI (Zimskim olimpijskim igrama).

Od tada pa do ZOI u Sočiju Hrvatski reprezentativci osvojili su ukupno 23 medalje na ljetnim i 11 na zimskim OI. 33 medalje na ljetnim OI (računajući Rio), odnosno 44 ukupno.

Nakon drugog svjetskog rata Hrvati su u sklopu Jugoslavije osvojili još mnogo medalja (oko 40 računajući momčadske sportove).

STARI RIM

Narodi Apeninskog poluotoka

Na području Apeninskog poluotoka oko 1800. pr. Kr. razvila se kultura *terra mara* (lat. suha zemlja) gdje se stanovništvo bavilo ratarstvom, stočarstvom (uzgojem konja) te je poznavalo lončarsko kolo, tj. keramiku. U prvom valu seobe Indoeuroljana doselili su se Gali, Veneti i Etruščani, a potom se doseljavaju nova indoeuropska plemena: Italici (Latini, Umbri i Samničani). Na Apeninskom su poluotoku još živjeli i Grci te Kartažani.

Etruščanska se civilizacija razvila na području središnje Italije između rijeka Arno i Tiber. Imali su gradove-države koji su imali pravilni tlocrt, bili su vrsni graditelji. Njihove građevine ukrašavali su lukovi i svodovi. Poznavali su pismo koje se razvilo pod utjecajem grčkog alfabeta. U vjerskom su smislu bili politeisti, a posebnu ulogu imali su svećenici koji su proricali budućnost (važni jer su ih Rimljani pitali u svim prilikama u svom životu): **haruspici** (proriču iz utrobe žrtvenih životinja) i **auguri** (proriču iz leta svetih ptica).

Najpoznatiji je etruščanski ostatak **Zagrebačka lanena knjiga**: natpis na povojima mumije etruščanskog vojnika koji je umro na prostoru Egipta (čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu).

POČECI I USPON RIMA

Povijest Rima

Najstarija povijest Rima zapravo je splet mitova i legenda. Praotac Rimljana **Eneja** iz Troje, sin Anhiza i božice Venere, bježi iz razorene Troje. Ugošćuje ga **Didona** koju on ostavlja pa ga ona proklinje bacivši se na mač. Eneja dolazi na italiske obale, ženi se **Lavinijom**, kćeri kralja **Latina**, te ubija u dvoboju njezina zaručnika Rutulca **Turna**.

Enejin sin **Askanije Jul** osniva prvo naselje **Albu Longu**. Kojim je vladao Numitor. Njega je zbacio s prijestolja njegov brat Amulije ubivši mu sina i učinivši kćer **Reu Silviju** vestalkom. U nju se zaljubio bog **Mars** i ona mu rodi blizance **Romula i Rema**.

Rim je po legendi (mit o Romulu i Remu, braći blizancima, sinovima boga Marsa koje je othranila vučica koja je danas simbol Rima) nastao 753. pr. Kr. Arheološka iskapanja pokazuju da su prva naselja nastala oko 1000. pr. Kr., a sam grad 575.g.pr. Kr. je nastao na sedam brežuljaka: **Palatin, Aventin, Eskvilin, Celij, Viminal, Kvirinal i Kapitolij**.

U povijest Rima ubaraja se još i otmica Sabinjanki kojima su Rimljani oteli kćeri, ali su kasnije sklopili primirje. Sabinjanin **Tit Tacije** postao je Romulov suvladar.

RIM U DOBA KRALJEVA (753. – 509. pr. Kr.)

Prema legendi Rim je imao je sedam kraljeva: **Romul, Numa Pompilije, Tul Hostilije, Anko Marcije, Tarkvinije Prisko, Servije Tulije i Tarkvinije Oholi**. Romul je osnovao Rim ubivši prije toga brata (Budući da su bili blizanci, tražili su volju bogova. Na temelju volje bogova iz leta ptica Romul je započeo označavanje zidina grada oranjem. Kada ga je Rem ismijao, Romul ga je ubio).

U vrijeme republike stanovništvo se dijelilo na **patricije** (povlaštene i bogate iz 300 najuglednijih i najstarijih obitelji; lat. pater otac) i **plebejce** (lat. plebs narod, puk).

Kralj Servije Tulije, Etrušćanin, proveo je reforme. Podijelio je stanovništvo na razrede prema imovini, osigurao razvoj graditeljstva i arhitekture, uveo plemenske skupštine i Senat kao savjetodavno tijelo kralju. Osim njega još su 2 zadnja kralja Etrušćani. Rimljani su protjerali zadnjeg kralja Tarkvinija Oholog, Etrušćanina, zbog nepoštivanje rimske tradicije.

Rimska vojska

Rimska vojska jedan je od najjačih oslonaca rimske vlasti. Koriste taktiku (podijeli pa vladaj) koju su primjenjivali u svim dijelovima (politika, osvajanja...).

Osnovna jedinica vojske bila je **legija**. Legija je postrojba koju je činilo ispočetka 3000 a kasnije 6000 vojnika pješaka – legionara. Zapovjednici vojske su bila dvojica konzula. U slučaju velike opasnosti jedan od konzula dobiva zapovjedništvo nad cijelom vojskom i

velike ovlasti na najviše 1 godinu . U rimskoj vojsci vladala je stroga disciplina, kažnjavao se neposluh i kukavičluk a nagrađivalo junaštvo u bitkama. Nakon uspješnih vojnih pohoda priređivani su trijumfi.

Trijumf je svečani ulazak vojskovođe sa svojim vojnicima, ratnim zarobljenicima i plijenom u grad Rim, proslava pobjede.

Decimiranje (desetkovanje) je običaj da kod pobuna ili kukavičluka kažnjavaju smrću svakog desetog pobunjenika.

Na stranom teritoriju podizali su **tabore ili logore** – utvrđene drvene utvrde pravocrtnog tlocrta i oblika, kao rimski grad.

RIM U DOBA REPUBLIKE (509. – 31.g. pr. Kr.)

Ustroj Rimske Republike

Rimljani su protjerali zadnjeg kralja Tarkvinija Oholog, Etrušćanina, zbog nepoštivanje rimske tradicije. Od tada nastaje **Rimska Republika**. Na čelu su bila dva konzula, a u vlasti su sudjelovali još senat i narodna skupština. Najviše prava i privilegija imale su patricijske obitelji kojima pripada izbor na vodeća mjesta i službe Republike.

Staleške borbe

Plebejci su se borili za politička prava. Izborili su se za **dva plebejska (pučka) tribuna**, koji su ih zastupali u senatu. Nakon toga su se izborili za popis zakona pa će nastati **Zakonik 12 mjedenih ploča** (prvo i najvažnije popisivanje zakona u povijesti). Borba plebejaca bila je okončana kada su se izborili da jedan od konzula bude iz njihovih redova.

Rimska osvajanja Apeninskog poluotoka

Kako bi postali gospodari Apenina, porazili su Etrušćane, Latine, Samničane i Umbre.

Tijekom rata s Grcima Rimljani su ratovali s Pirom, kraljem s područja Grčke koji je s velikom vojskom došao pomoći Grcima. Pir je pobijedio, ali uz velike gubitke te se i danas pobjeda nad neprijateljem, uz velike gubitke i nemogućnost daljnjeg ratovanja, naziva **Pirova pobjeda**.

Osvojena područja imala su različiti status: municipiji, saveznici (saveznička područja na Apeninskom poluotoku); provincije i kolonije (osvojeni teritoriji izvan Apeninskog poluotoka). Osvojena su područja povezivali cestama.

Uspostava rimske vlasti na području Sredozemlja

Nakon Apeninskog poluotoka Rim je krenuo u osvajanje Sredozemlja. Razlog je prevlast na području Sredozemlja, koje je područje važnih trgovačkih i pomorskih putova. Najveći i najopasniji protivnik bila je Kartaga (fenička kolonija, danas na prostoru Tunisa).

Rimljani su Kartažane nazivali Puni, te su protiv Kartage vodili su tri punska rata:

- **Prvi punski rat:** (264. – 241.g. pr. Kr.) Rim gradi mornaricu i osvaja Siciliju; Sardiniju i Korziku koje postaju provincije
- **Drugi punski rat:** (219. – 202.g. pr. Kr.) Rim doživljava poraz od Hanibala. Zatim Rim osvaja provinciju Hispaniju, ali na kraju ipak Rim pobjeđuje na čelu s vojskovođom Scipionom. Strah od Hanibala dugo se pamtio pa je čak postojala uzrečica u strahu: „Hanibal je pred vratima!“
- **Treći punski rat:** (149. – 146.g. pr. Kr.) završava razaranjem Kartage i nastankom provincije Afrika.

Osim Kartage, Rimljani su porazili Ilire i Gale te pokorili Makedoniju i Grčku. Borba s Ilirima pod kraljicom Teutom, 148.g. pr. Kr. osvojena je Makedonija, a 146.g. pr. Kr. grčki grad Korint.

USPON RIMA U DOBA REPUBLIKE

Društvene, gospodarske i vojne promjene

Osvojena područja izvan Apeninskog poluotoka zvala su se provincije. Upravitelj provincije zvao se prokonzul. Politika Rima prema provincijama bila je iskorištavanje prirodnih bogatstava i stanovništva za potrebe vojske.

U društvenom smislu javljaju se novi društveni slojevi: **nobili** (lat. nobiles- bogati, senatorski stalež u kojem su patriciji i bogati plebejci) i **proleter**i (lat. Proles-djeca, siromašni sloj društva). U političkom smislu postoji stranka **optimata** („najboljih“ - lat. optimus - najbolji) i stranka **populara** (običan puk koji je nastojao uključiti što veći broj građana u političko odlučivanje).

Reforme braće Grakho

Pučki tribun Tiberije Grakho predložio je agrarni zakon, podjelu zemlje siromašnima (viškove bogatih). Zbog otpora stranke optimata zakon je doživio neuspjeh, a Tiberije je

u neredima ubijen. Njegov brat Gaj Grakho također pučki tribun zalagao se za zapošljavanje siromašnih na javnim radovima i podijelu državne zemlje siromasima. Nakon što je Gaj Grakho predložio da saveznici dobiju rimsko građansko pravo izbili su neredi u kojima je Gaj Grakho ubijen.

Vojna reforma Gaja Marija

Zbog velike krize morala vojska je slabjela, te su germanska plemena prodirala preko granica Rimske Republike (granica = LIMES). Gaj Marije porazio je i germanska plemena, te je njegovom reformom rimska vojska postala profesionalna i plaćenička pa samim time i vojska odana vojskovođi.

Građanski rat i Sulina diktatura

Prvi građanski rat izbio je između Gaja Marija i Sule. Sulin ustroj vlasti bio je diktatorski(sam je sebe proglasio diktatorom), smanjio je ovlasti pučkim tribunima i narodnoj Skupštini. Uveo je **proskripcije** (popisi nepoćudnih građana koji su bili protivnici u građanskom ratu,što se kažnjavalo ubijanjem i oduzimanjem imovine).

DOBA GRAĐANSKIH RATOVA

Zbog građanskih ratova Republika je nestabilna. Hispanska su se plemena stalno bunila protiv rimske vlasti. A **Spartakov ustanak** 73.g.pr. Kr. bio najveći ustanak robova u starome vijeku.

Uspon Pompeja i Krasa; Katilinina urota

Vodeće osobe Rima postali su Marko Kras (ugušio Spartakov ustanak) i Gnej Pompej (ugušio je ustanak u Hispaniji i porazio gusare na Sredozemnom moru).

Krizu Rimske Republike pokušao je iskoristiti Katilina; njegove je planove otkrio Ciceron – poznati rimski govornik i senator.

Prvi trijumvirat

Nastao je 60.g. pr. Kr. To je tajni dogovor o podijeli vlasti u Rimu između **Pompeja, Krasa i Cezara** koji je postao utjecajan jer je osvojio dotada teško osvojivu Galiju. Zbog toga je Cezar postao konzulom.

Cezarova diktatura

Nakon Krasove smrti izbio je sukob između Cezara i Pompeja. („Kocka je bačena“). riječi koje se pripisuju Cezaru kada je prelazio rječicu Rubikon (49. pr. Kr.) i započeo drugi građanski rat s Pompejem. (Citira se kada se netko konačno odluči na neko smiono djelo.). Cezar je porazio Pompeja i donio novi ustroj vlasti po kojem je postao konzul, pučki tribun, cenzor, vrhovni zapovjednik vojske. Zadržao je republička tijela vlasti, ali se proglasio diktatorom. (osoba koja ima neograničene ovlasti i za svoje postupke nije odgovoran nikome) Napravio je reformu kalendara i dobio naziv (otac domovine). Mnogi se nisu slagali s njegovim načinom vladanja. Na čelu urote republikanaca bili su Brut i Kasije. Cezar je ubijen tijekom sjednice senata 44. pr. Kr..(Prema tradiciji Cezarove posljednje riječi upućene Brutu su bile: „Zar i ti, sine Brute!“)

Drugi trijumvirat

Sklopili su ga 43. pr. Kr. **Marko Antonije, Lepid i Oktavijan**. Drugi trijumvirat potvrdila je narodna skupština. Trijumviri su između sebe podijelili provincije. Između Marka Antonija i Oktavijana došlo je do sukoba. 31. g. pr. Kr. Oktavijan je porazio Marka Antonija u bitki kod Akcija, što označava kraj Rimske Republike.

DOBA RIMSKOGA CARSTVA

Car August i njegovo doba

Oktavijan je nakon pobjede uveo **principat**: oblik vlasti u kojem sve republičke službe postoje, ali im je na čelu jedan čovjek. Od senata dobiva titulu i naziv August(lat. augustus uzvišeni).On je iz godine u godinu bio biran za konzula, pučkog tribuna, prokonzula, imperatora, vrhovnog svećenika. .Kao prokonzul upravljao je provincijama Egiptom, Hispanijom, Galijom i Ilirikom. Vodio je osvajačku politiku prema Iliriku, Germaniji...Doživio je poraz od Germana i izgubio Germaniju. U njegovo je vrijeme rođen Isus Krist. U unutrašnjoj je politici vodio politiku *pax Romana*- „Rimski mir“ (mir koji je osiguravala rimska vojska i uprava) što je podrazumijevalo podređeni status osvojenih područja i naroda tj. dobili su mir , ali uz veliko plaćanje poreza i uzdržavanje rimske vojske.

Njegovo je doba zlatno doba kulture i jezično-duhovne dvojnosti: razlike između Istoka (grčki svijet) i Zapada (latinski svijet). Također, vidljiva je i graditeljska aktivnost:

Panteon (hram svih bogova), Titov slavoluk, Anđeoska tvrđava; kao i razvoj književnosti (Seneka) te historiografije (Plinije Stariji, Tacit, Svetonije).

Carstvo tijekom prvih dvaju stoljeća

Carstvom vladaju Augustovi nasljednici iz nekoliko dinastija (Julijevsko – Klaudijevska dinastija, Flavijevci, Antonini)

- **Tiberije** naslijedio Augusta i nastajao provoditi njegovu politiku
- **Kaligulina vladavina** prolazi u znaku skupih zabava i progona senatora
- **Klaudije** donosi zakon po kojem pravo ulaska u senat dobivaju i bogati stanovnici provincija; osvojio je Trakiju, Britaniju i Mauritaniju
- **Neron** je vjerovao da je velik umjetnik; u njegovo se vrijeme širi kršćanstvo i dolazi do požara u Rimu; za kojeg optužuje kršćane i počinje njihov progon, nakon njegove smrti prestaje Julijevsko-Klaudijevskadinastija
- **Vespazijan** je utemeljitelj dinastije Flavijevaca; u njegovo vrijeme dolazi do oporavka Rimskog Carstva (početak gradnje Koloseuma u Rimu)
- u vrijeme **Tita** dogodila se erupcija Vezuva
- **Trajan** je utemeljitelj dinastije Antonina i prvi provincijalac na rimskom prijestolju; osvojio je Daciju, Armeniju i Mezopotamiju, Carstvo teritorijalno najveće
- **Hadrijan** je vodio miroljubivu politiku i osniva gradove Hadrijanopolis, Antinopolis i Mursu, daje izgraditi obrambeni zid u Britaniji (Hadrijanov zid)
- **Marko Aurelije** bio je car-filozof koji je cijelu vladavinu proveo u ratovima; dopustio je barbarima da se nasele unutar granica pod uvjetom da brane granicu i obrađuju zemlju

KASNO DOBA CARSTVA

Kolonat je oblik društvenih odnosa u kojem propali seljaci, oslobođeni robovi i gradska sirotinja uzimaju zemlju u zakup i postaju koloni. Cilj uvođenja kolonata bio je oporavak Rimskog Carstva. Kriza je u 3. st. zahvatila financije, vojsku i činovnički aparat (Zbog ogromne površine carstva nastao je i problem s činovnicima u udaljenim provincijama.). Car Karakala je 212. g. donio edikt po kojem svi slobodni stanovnici Rimskoga Carstva dobivaju rimsko građansko pravo.

U vrijeme careva **Nerona i Dioklecijana** bili su veliki **progoni kršćana**.

Preobrazba carstva: Dioklecijan i Konstantin

Kako je carstvo bilo u krizi, carevi Dioklecijan i Konstantin morali su uvesti mnoge reforme da ga izvuku iz krize. Da bi se državom lakše vladalo, Dioklecijan je uveo **tetrarhiju** (vladavinu četvorice upravitelja), ali je ipak on ostao jedini upravitelj i gospodar Carstva – to se naziva **dominat** (oblik vlasti u kojem je car apsolutni i neograničeni gospodar države). Dioklecijan je proveo upravnu, gospodarsku i vojnu reformu Rimskoga Carstva te je protiv kršćana izdao četiri edikta.

Konstantin je odvojio civilnu od vojne vlasti, izdao je **Milanski edikt** 313.g. (kršćanima dao slobodu ispovijedanja i ravnopravnost s ostalim religijama). 330. je započeo gradnju Konstantinopolisa.

395. car Teodozije Carstvo je podijeljeno na Istočno i Zapadno.

PRVI POZNATI NARODI NA TLU DANAŠNJE HRVATSKE POTKRAJ RIMSKE REPUBLIKE

Poznati narodi na prostoru Hrvatske bili su ilirska plemena: Histri, Japodi, Liburni, Delmati

Život u provinciji Iliriku

To područje se zvalo **Illyricum (Ilirik)**. Kraj između Drave, Dunava i Save zvao se **Pannonia (Panonija)**, a od Save do Jadranske obale **Dalmatia (Dalmacija)**.

Rimljani su pokazivali svoju vlast preko gradnje cesta i gradova koji imaju pravilni tlocrti seoski kompleksi.

Važni su gradovi bili: Salona = Solin, Pola = Pula, Iadera = Zadar, Epidaurum = Cavtat, Aquaelassae = Varažinske Toplice, Siscia = Sisak, Cibaliae = Vinkovci, Mursa = Osijek, Marsoniae = Slavonski Brod.

Gradovi su imali status kolonije i municipija.

Municipij (lat.) je posebna vrsta gradova koji su imali povlašten položaj, isprva gradovi s vlastitom autonomijom, ali bez prava glasa tamošnjih stanovnika.

RIMSKE PROVINCIJE NA DANAŠNJEMU HRVATSKOM TLU U KASNO DOBA CARSTVA

U Augustovo vrijeme Ilirik postaje carska provincija kojom u carevo ime upravlja namjesnik. Ilirik je bio podijeljen na Panoniju, Dalmaciju i Histriju. Središte Dalmacije bila je Salona u kojoj je Dioklecijan izgradio palaču. Dioklecijanova je palača pravokutna oblika i primjer je kastruma, raskošne rimske vile koja u sebi sadrži elemente antičkoga grada i vojnoga tabora. Širenjem kršćanstva na naše prostore grade se bazilike, a kršćanski simboli dokaz su ranog prisustva kršćanstva na području Ilirika. Pavlova Poslanica Rimljanima prvi je spomen Ilirika u kršćanskoj literaturi. Jaka kršćanska središta bili su Salona i Siscia. Sveti Mučenici Kvirin i Dujam zaslužni su za širenje kršćanstva. Veće crkvene organizacije nazivaju se metropolije.

RIMSKA KULTURA

Latinski je jezik dobio ime po italском plemenu Latina koje je živjelo u pokrajini Lacij (Latium), s gradom Rimom (Roma). Proces širenja latinskog jezika i rimske kulture i običaja na osvojenim područjima nazivamo **romanizacija**.

Granice Rimskog Carstva sezale su od današnje Škotske, Rajne i Dunava na sjeveru do Sahare i Etiopije na jugu, od Perzijskog zaljeva na istoku do Gibraltara na zapadu.

Forum Romanum (Rimski trg) je mjesto gdje se održavao društveni život grada.

Kapitolij postaje središte vjerskog kulta i simbol rimske vlasti. Na njemu su hramovi Jupiteru, Junoni i Minervi (tzv. kapitolijsko trojstvo).

Pompej na **Martovu polju** gradi prvo kazalište, a Agripa nove vodovode.

Građevine u Rimu:

Velika arena = Amphiteatrum Flavium (amfiteatar Flavijevaca) = **Kolosej**

Circus Maximus – veliki stadion gdje su se održavale trke konjskih zapreka

mnogi **hramovi** od kojih su sačuvana samo dva: **Panteon** i maleni **Vestin hram**

slavoluci – kameni lukovi koje su podizali vojskovođe u čast svojih pobjeda

Hadrijanov mauzolej

Rimski gradovi i građevine kod nas: Salona (Solin), **Mursa** (Osijek), **Siscia** (Sisak), **Dioklecijanova palača** u Splitu i **Arena** (amfiteatar) i slavoluk Sergijevaca (zlatna vrata) u Puli građena od cara Vespazijana.

Rimska obitelj

(lat. **familia**) sastojala se od oca obitelji (lat. **pater familias**) majke, djece i robova. Tri su se osnovne vrline stjecale u krugu obitelji: pobožnost, odgovornost i jednostavnost. Robovi oslobođenici.

Odgoj i obrazovanje

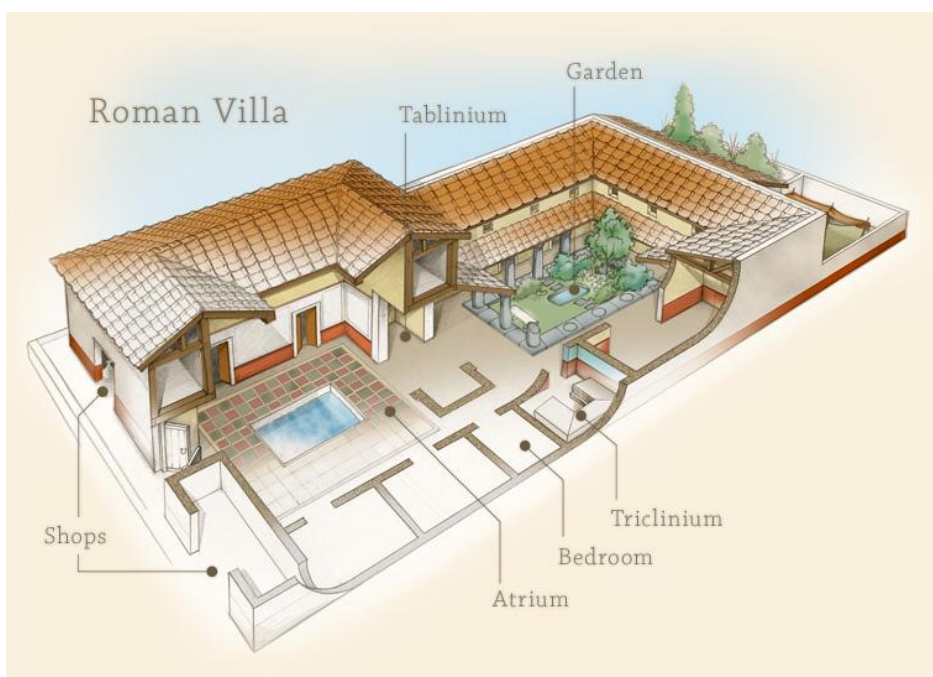
Nakon sedme godine dijete je pohađalo javnu školu koju je vodio učitelj - **magister ludi**, a potom **grammaticus i calculator**, gdje se učilo čitati, pisati i računati.

Odjeća

Muška su odjeća i obuća bile **toga i tunika**. Togu su nosili slobodni građani i to samo izvan kuće i za vrijeme javnih nastupa. Tunika je bila kućno odijelo običnog puka. Od obuće postojale su sandale (**solae**), kožnate čizmice (**calcei**) i posebne vojničke čizme (**caligae**).

Dom

Rimska kuća je **domus**. Sve su glavne prostorije gledale na **atrij (atrium)** - nenatkriveni dio kuće u koji se ulazilo s ulice kroz hodnik (**vestibulum**). Atrij je na krovu imao

poveći otvor. Kišnica koja se s njega slijevala padala je u bazen. Na drugoj strani atrija, nasuprot vestibula, bio je **tablinum** – služio je kao blagovaonica. Iza tablinuma je vrt (**peristylum**) okružen natkrivenim trijemom sa stupovima. U peristilu je bila sagrađena veća natkrita prostorija (**oecus**) – kao ljetna blagovaonica..

Insulae (otoci) – kuće za iznajmljivanje, bile su visoke do 20 metara.

Villa suburbana je kuća za odmor.

Villa rustica je skup zgrada na imanju veleposjednika, koje su mu donosile prihode.

Rimljani su imali terme, toplice (**thermae**) i vodovode (**aquaeductus**).

Kod nas su u **Varaždinskim Toplicama (Aquae Iassae)** i u **Solinu (Salona)**.

Jedini očuvani grad su **Pompeji** koje je 79.g. zatrpala vulkanska lava Vezuva zajedno s **Herkulanejom** i **Stabijem**. Pompeje (i Herkulanej) je zatrpao pepeo i piroklastični tok.

Rimski ostaci u Hrvatskoj – villa rustica na Velom Brijunu, Arena u Puli, Augustov hram i slavoluk pobjede pulske obitelji Sergijevaca isto u Puli. Oko 300.g. sagrađena je Dioklecijanova palača u Splitu; grad Poreč (Parentium) ima isti raspored ulica kao i rimski, tj. dvije glavne ulice **cardo** (smjer sjever-jug) i **decumanus** (smjer istok-zapad). Isto tako i Zadar (Iader).

LITERATURA:

Sanja Cerovski: Tragom prošlosti 5; Školska knjiga, Zagreb, 2016.

Duša Šarunić, Darko Benčić: Vremeplov 5; Profil, Zagreb, 2014.

Hrvoje Gračanin, Ivana Malus Tomorad, Mladen Tomorad: povijesna čitaka za peti razred; Meridijani, Samobor 2004.

Musić, August: Nacrt grčkih i rimskih starina, Ex Libris, Zagreb, 2002.

Salopek, Damir, Šešelj, Zlatko, Škiljan, Dubravko: ORBIS ROMANUS 1, udžbenik za početno učenje latinskog jezika u osnovnoj školi i gimnaziji, Školska knjiga, Zagreb

Sadržaj

ANTIČKA (KLASIČNA) KNJIŽEVNOST	1
GRČKA I RIMSKA KNJIŽEVNOST	1
1. GRČKA KNJIŽEVNOST	1
2. RIMSKA KNJIŽEVNOST	5
ZAKLJUČNO	7
POVIJEST I GEOGRAFIJA.....	7
STARA GRČKA	7
Egejske kulture.....	8
HEROJSKO DOBA - od 18. do 12. st. pr. Kr.....	9
HOMERSKO ILI MRAČNO DOBA - od 12. do 8. st. pr. Kr.	10
MAKEDONIJA	14
HELENIZAM.....	14
OLIMPIJSKE IGRE	15
STARI RIM	17
Narodi Apeninskog poluotoka.....	17
POČECI I USPON RIMA.....	17
Povijest Rima	17
RIM U DOBA KRALJEVA (753. – 509. pr. Kr.)	18
RIM U DOBA REPUBLIKE (509. – 31.g. pr. Kr.)	19
DOBA RIMSKOGA CARSTVA	22
PRVI POZNATI NARODI NA TLU DANAŠNJE HRVATSKE POTKRAJ RIMSKE REPUBLIKE	24
Život u provinciji Iliriku	24
RIMSKA KULTURA	25
LITERATURA:.....	28